

הושע מורה התשובה

מים ראשונים: "וקח טוב" אומר הושע. אז לקחנו דברים שכתבנו לפני ט"ב שנים והוספנו בהם לקח טוב. שבת תשובה הפכה במרוצת השנים לשבת שובה בשל הפטרת השבת הלקוחה מספר הושע הפותחת במילים: "שובה ישראל". זכה הושע, הנביא שכ"כ כעס על עם ישראל, להיות נביא התשובה שמספרו אנו קוראים בשבת שובה, מה שלא היה בהכרח נכון בתקופות ובמנהגים שונים. ראה דברינו [דרשו ה' בהמצאו](#) בשבת זו.

שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעונך: קחו עמכם דברים ושובו אל ה' אמרו אליו כל תשא עון וקח טוב ונשלמה פרים שפתינו: אשור לא יושיענו על סוס לא נרכב ולא נאמר עוד אלהינו למעשה ידנינו אשר בך ירחם יתום: ארפא משובתם אהבם נדבה כי שב אפי ממנו: אהיה כטל לישראל יפרח פשושנה ויך שרשיו פלבנון: ילכו ינקותיו ויהי כזית הודו וריח לו פלבנון: ישובו ישיבי בצלו יחיו דגן ויפרחו כגפן זכרו פניו לבנון: (הושע פרק יד פסוקים ב-ח).¹

למה הושע

כל הנביאים קוראים לישראל לתשובה אבל לא כהושע. ירמיה אמר: "אם תשוב ישראל נאם ה' אלי תשוב" (ירמיה ד א).² וישעיה אמר: "דרשו ה' בהמצאו" (ישעיה נה ו) ולא מלמדים את ישראל מה לומר.³ אבל הושע אמר: עשו תשובה, ומלמדם מה יפייסו על עצמם: "שובה ישראל עד ה' אלהיך ... קחו עמכם דברים ושובו אל ה' ... ואמרו אליו: כל תשא עון וקח טוב ונשלמה פרים שפתינו". (פסיקתא רבתי פסקא מד שובה ישראל).⁴

"וישב ראובן אל הבור" - אמר לו הקב"ה: מעולם לא חטא אדם לפני ועשה תשובה ואתה פתחת בתשובה תחילה. חייך שכן בנך עומד ופותר בתשובה תחילה. ואיזה זה? הושע, שנאמר: "שובה ישראל עד ה' אלהיך" (בראשית רבה פד יט).⁵

¹ תשובה, שיבה, משובה ושובבה משמשים לשון נופל על לשון מליצית, כולם משורש ש"ב. כך גם "ישובו יושבי בציל" הגם ששיבה היא משורש יש"ב. עדיין הכל בצליל אחד. כך הוא גם בנביאים רבים אחרים. התשובה לה', השיבה לארץ והישיבה המחודשת בה, הולכים בד"כ ביחד והם התשובה למושבה ולשובבה שגרמו לחורבן ולגלות. שילוב "שיבות" אלה יוצר את הקשר הסמוי-מה בין תשעה באב וימים נוראים. שבע הפטרות הנחמה הם חוט מקשר של תקוה, גאולה ותשובה/שיבה, בין אבל תשעה באב ובין הסליחה והכפרה של ראש השנה ויום הכיפורים. חוט שני שהופך ללבן (ללבנון) בין כסה לעשור. תשובת היחיד מחטאיו שזורה בשיבת הכלל מגלותו. "מלוך על כל העולם בכבודך" ו"מלך על כל הארץ" שזורים עם שיבת "האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים", אשר באים להשתחוות "לה' בהר הקודש בירושלים" ואשר מחיים דגן ופורחים כגפן.

² ראה גם "אם" נוסף בירמיהו, קשה עוד יותר: "לכן לה אמר ה' אם תשוב ואשיבך לפני תעמד ואם תוציא יקר מזולל כפי תהיה, ישוב ה' אליך ואתה לא תשוב אליהם" (ירמיהו טו יט). כנגדם, אפשר למצוא בירמיהו קריאות חיוביות לתשובה דוגמת זו של הושע, כגון בירמיהו פרק ג פסוקים יב ו-יד: "הלך וקראת את הדברים האלה צפונה ואמרת שובה משובה ישראל נאם ה' לוא אפיל פני בכם כי חסיד אני נאם ה' לא אטור לעולם: ... שובו בני שובבים נאם ה' כי אני בעלתי בכם ולקחתי אתכם אחד מעיר ושנים ממשפחה והבאתי אתכם ציון", אך הדרשן חותר להראות מדוע נבחר הושע דווקא.

³ ירמיהו אומר "אם תשוב", אם וכאשר, ישעיהו אומר "דרשו ה' בהמצאו", היינו ברגעים מסוימים, ואילו הושע לא רק שקורא "שובה ישראל" ללא תנאים או זמן, ולא רק מוסיף "עד ה' אלהיך", אלא גם מפרט איך וכיצד: קחו עמכם דברים, אמרו אליו כל תשא עון, נשלמה פרים שפתינו וכו'. הציטוט מישיעיהו "דרשו ה' בהמצאו" מעניין במיוחד, משום שעפ"י שיטת הפסיקתא, בשנים בהם יש שתי שבתות בין ראש השנה וסוכות, היו קוראים "דרשו ה' בהמצאו" בשבת שלפני יום הכיפורים ואת "שובה ישראל" של הושע בשבת שבין יום הכיפורים וסוכות! ראה פסיקתא דרב כהנא פסקא כד וכן שולחן ערוך אורח חיים סימן תכה, וכבר זכינו לדון בנושא זה בדברינו [דרשו ה' בהמצאו](#) בשבת זו. בישיעיהו יש גם פסוקי תשובה נאים כגון זה שבישיעיהו מד כב: "מחיתי כעב פשעך וקענן חטאתיך שובה אלי כי גאלתיך", אבל הדרשן דבק בהושע ואנו נזרום איתו.

⁴ הדגשת הושע כנביא חיובי המלמד את התשובה היא מעין "תשובת משקל" להושע נביא הזעם והשלילה. ראה דברי חז"ל הקשים על הושע, פסחים פז ע"א: "אמר לו הקב"ה להושע: בניך חטאו. והיה לו לומר: בניך הם, בני חנוניך הם, בני אברהם יצחק ויעקב, גלגל רחמך עליהן. לא דיו שלא אמר כך, אלא אמר לפניו: ריבונו של עולם, כל העולם שלך הוא - העבירים באומה אחרת. אמר הקב"ה: מה אעשה לזקן זה?". ומאליה מתבקשת ההשוואה עם משה, שכשנאמר לו: "ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול" (שמות לב ג), ובדברים ט יד "הרף מפני ואשמידם ואמחה את שמם מתחת השמים ואעשה אותך לגוי עצום ורב ממנו", הוא עומד בפרץ ומזכיר את זכות האבות: "זכר לאברהם ליצחק ולישאל עבדיך אשר נשבעת להם בך ותדבר אלהם ארבה את זרעכם ככוכבי השמים וכל הארץ הזאת אשר אמרתי אתן לזרעכם ונחלו לעלם". אפשר שזו באמת הסיבה לבחירת הושע כנביא התשובה! דווקא הוא.

⁵ הראשון שעשה תשובה היה קין וכשראה אותו אדם הראשון שעשה תשובה ונמחל לו (חצי) התקנא בו (פסיקתא דרב כהנא כד), אבל תשובתו של קין הייתה "כגונב דעת העליונה" (שם וכן בבראשית רבה כב, ויקרא רבה י ועוד). ראובן, לעומת זאת, חוזר אל הבור ומנסה לתקן את מעשיו מן היסוד ולחזור בתשובת המשקל. והושע שהוא משבט ראובן? אולי גם הוא שב בתשובה בפרק יד החותם את ספרו, מדבריו הקשים בשאר פרקי הספר. האם גם זו תיחשב כ'תשובת המשקל'?

גופא: עד אימתי זכות אבות קימת? ר' ברכיה ור' חלבו בשם ר' אבא בן זבדא: עד יהואחו... ר' יהושע בן לוי אמר: עד אליהו... שמואל אמר: עד הושע... (ויקרא רבה לו ו).

"שובה ישראל"

כך פתח ר' תנחומא בר אבא: "כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי" (ישעיה נה ח) - אין מידת הקב"ה כמידת בשר ודם. מידת בשר ודם מדליק את הנר מתוך הנר, שאין יכול להדליק אורה מתוך אפילה. הקב"ה יתברך שמו, כשברא את עולמו היה הכל חושך תוהו ובוהו והוציא אור מתוך חושך, שנאמר: "והארץ היתה תוהו ובוהו וחושך על פני תהום", מה כתיב אחריו? "ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור"⁷. בשר ודם משמוציא אפופסין (גזר דין) אינו יכול לחזור בו. אבל הקב"ה חוזר בו לאחר אפופסין, שנאמר: "תאשם שומרון כי מרתה באלהיה" (הושע יד א), מה כתב אחריו? "שובה ישראל". אין לך כל נביא שהכה ישראל שלא חזר ונתן להם איספלניס וריפא אותם.⁸ כל מכה ומכה שהייתה, חוזר ומרפא. הושע אומר "כי לא אוסיף עוד ארחם את בית ישראל" (הושע א ו) וחזר ואמר "ורחמתי את לא רחמתי".... הוא הפה שאמר "ולא שבו אל ה' אלהיהם" (הושע ז י) חזר וריפא ואמר "שובה ישראל עד ה' אלהיך". (פסיקתא רבתי מד).⁹

"עד ה' אלהיך"

אמר ר' יודה בר' סימון: "שובה ישראל עד ה' אלהיך" - אפילו כפרתה בעיקר. אמר ר' לעזר: בנוהג שבעולם אדם עומד מבזה את חבירו ברבים ולאחר זמן הוא מבקש לרצות לו והוא אומר לו: את מבזה אותי ברבים ומתרצה אותי ביני ובינך? לך והבא אותן האנשים שבזית אותי לפניכם ואני מתרצה לך. אבל הקב"ה אינו כן, אלא אדם עומד ומחרף ומגדף בשוק והקב"ה אומר לו לעשות תשובה ביני ובינך ואני מקבלך. (פסיקתא דרב כהנא, פסקא כד).¹⁰

אמר רבי לוי: גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד, שנאמר: "שובה ישראל עד ה' אלהיך". (יומא פו ע"א).¹¹

"עד ה' אלהיך" - עד שנתון במידת רחמים... עד שלא ימתח עליכם מידת הדין (פסיקתא רבתי מד).¹²

⁶ אם אין יותר זכות אבות להישען עליה, בוודאי שצריכים לדעת איך לעשות תשובה. אך ראה שם בסיום המדרש: "אמר ר' אחא: לעולם זכות אבות קיימת..." ונראה מנוסח תפילותינו שדעה אחרונה זו נתקבלה. ראה דברינו [זכות אבות](#) בפרשת בחוקות.

⁷ הפלא הגדול של התשובה הוא שהיא יוצרת מציאות ובריאה חדשה, ראה הלכות תשובה לרמב"ם פרק ב הלכה ד: "... ומשנה שמו כלומר אני אחר ואיני אותו האיש שעשה אותן המעשים". התשובה חורגת מכללי הצדק והמשפט ושכר ועונש הטבעיים ורק בורא עולם יכול לברוא ולקבל אותה. ראה פסיקתא דרב כהנא פסקא כד - שובה: "טוב וישר ו"י על כן יורה חטאים בדרך (תהלים כה ח). שאלו לחכמה: החוטא מהו עונשו? אמרה להם: וחטאים תרדף רעה (משלי יג כא). שאלו לנבואה: החוטא מהו עונשו? אמרה להם: הנפש החוטאת היא תמות (יחזקאל יח ד). שאלו לתורה: חוטא מה עונשו? אמרה להם: יביא אשם ויתכפר לו. שאלו להקב"ה: החוטא מהו עונשו? אמר להם: יעשה תשובה ויתכפר לו, הדא הוא דכתיב: טוב וישר ו"י על כן יורה חטאים בדרך וגו' (תהלים כה ח). ראה מקור מדרש זה בירושלמי מכות פרק ב הלכה ו ושם הוא בהקשר עם רוצח בשגגה! וכל זה דווקא מישיעיהו שאמר: "כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי" - אז מה תרומתו הייחודית של הושע?

⁸ אספלניס, תחבושת, פלסתר.

⁹ ובהמשך פסיקתא רבתי שם: "תשובה חביבה לפני הקב"ה שהוא מבטל דבריו בשביל התשובה..." (ראה שם). וביומא פו ע"ב: "גדולה תשובה שדוחה את לא תעשה שבתורה" (את איסור החזרת גרושתו אם נשאת בינתיים לאיש אחר, ראה שם). אבל גדולתה של התשובה, באה מהכרת החטא. אין זו 'בריאה חדשה' לגמרי. הקריאה "שובה ישראל" עומדת כנגד "תאשם שומרון". ראה ספרי בלק קלא שדורש מכאן סמיכות פרשיות ומביא את המשל על המדינה שמרדה על המלך. זה החידוש של הושע. ולפי זה היינו באמת צריכים להתחיל לקרוא את הפטרתנו מתחילת פרק יד: "תאשם שומרון כי מרתה באלהיה" ולא מהפסוק השני: "שובה ישראל". אבל כך שוב היינו חוזרים להושע השלילי והזועם ויצא שכרנו בהפסדו. אולי מספיק: "כי כשלת בעוונך".

¹⁰ ראה דברינו [גילוי החטא או כסיון](#) ביום הכיפורים. שם ראינו את האבחנה בין חטאים שבין אדם לחברו שמצווה לפרטם ולפרסם ברבים (בעת שעושה תשובה ומתוודה על חטאיו) ובין חטאים שבין אדם למקום שבהם הצניעות והכיסוי עדיפים. וכדברי הרמב"ם בהלכות תשובה פרק ב הלכה ה: "ושבח גדול לשב שיתודה ברבים ויודיע פשעיו להם... וכל המתגאה ואינו מודיע אלא מכסה פשעיו, אין תשובתו גמורה, שנאמר: מכסה פשעיו לא יצליח. במה דברים אמורים - בעבירות שבין אדם לחבירו, אבל בעבירות שבין אדם למקום אינו צריך לפרטם עצמו ועזות פנים היא לו אם גילם. אלא שב לפני האל ברוך הוא ופורט חטאיו לפניו... וטובה היא לו שלא נתגלה עונו, שנאמר: "אשרי נשוי פשע כסוי חטאה". אבל יש גם היבט של חטא מפורסם ושאינו מפורסם, וכאן היאדם עמד וגידף את הקב"ה בפרהסיא! האם אין זה מסוג חטא חילול השם שאין לו כפרה אלא במיתה ואין תשובה לבד מועילה? (ראה יומא פו ע"א: ארבעה חלוקי כפרה). נראה שכדרך מדרשי האגדה, אין מדרש זה בא להכריע להלכה, אלא להביע רעיון. גם אם כפרת בעיקר ולא עוד אלא שגידפת את הקב"ה בפומבי, אין כבודו נפגע במאומה והעניין נשאר בינך ובינו.

¹¹ הושע נוקט בלשונו של משה בתורה: "וְשָׁבַת עַד ה' אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ קוֹלֹךָ" (דברים ד ל, דברים ל ב). המריה היא בה: "כי מרתה באלוהיה". התשובה היא: "עד ה' אלהיך" - אומר לנו הושע. מה יותר קרוב? כך או כך, כל זה הוא בינך ובין קונך.

¹² המריה היא באלהים ומידת הדין מתוחה ועומדת כל העת. התשובה או השיבה היא "עד ה'" - עד מידת הרחמים שמצויה ונתונה לפרקים. כאן הושע דווקא דומה לישיעיהו "דרשו ה' בהמצא". צריך לכוון לזמן המתאים, בו מידת הרחמים גוברת.

דבר אחר: עד ה' אלהיך - אמרו לו: רבש"ע, מתייראין אנו מן העונות שהם מרובים. אמר דוד: "כי עונותי עברו ראשי" (תהלים לח ה). וכן עזרא אמר: "כי עונותינו רבו למעלה ראש ואשמותינו גדלה עד לשמים" (עזרא ט ו).¹³ אמר הקב"ה: אל תתייראו מן הדבר הזה. אם הם עד הרקיע ואתם עושים תשובה, אני סולח. ולא עד הראשון ולא עד השני ולא עד השלישי, אלא אפילו עד השביעי,¹⁴ עד כסא הכבוד, ואתם עושים תשובה, מיד אני מקבל אתכם: "שובה ישראל עד ה' אלהיך" - שובה ישראל, ואפילו עונות עד ה' אלהיך.¹⁵

דבר אחר: "שובה ישראל עד ה' אלהיך" - לבן מלך שהיה רחוק מאביו מהלך מאה יום. אמרו לו אוהביו: חזור אצל אביך. אמר להם: איני יכול. שלח אביו ואמר לו: הֲלֹךְ¹⁶ מה שאתה יכול לפי כוחך, ואני בא אצלך בשאר הדרך. כך אמר להם הקב"ה: "שובו אלי ושובה אליכם" (מלאכי ג ז). (פסיקתא רבתי מד).¹⁷

"כי כשלת בעוונך"

אמר ריש לקיש: גדולה תשובה, שזדונות נעשות לו כשגגות, שנאמר: "שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעונך".¹⁸ הא עון מזיד הוא, וקא קרי ליה מכשול. איני, והאמר ריש לקיש: גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כזכויות, שנאמר: "ובשוב רשע מרשעתו... הוא יחיה" (יחזקאל לג יט)! - לא קשיא; כאן מאהבה, כאן מיראה". (יומא פו ע"ב).¹⁹

דבר אחד: "שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעונך". כל הנביאים שהכו את ישראל הפוסם בנפילה, ירמיה אמר: "לכן יהי דרכם להם וגוי ידחו ונפלו בה" (ירמיה כג יב). וכן עמוס אמר: "נפלה ולא תוסיף קום בתולת ישראל" (עמוס ה ב). אבל הושע לא עשאה אלא מתקלת, שנאמר: "כי כשלת בעונך". (פסיקתא רבתי שם).²⁰

"קחו עמכם דברים"

... זהו שכתוב: "קחו עמכם דברים" (הושע יד ג) - זהו שאמר הכתוב: "ארחץ בניקיון כפי ואסובבה את מזבחך ה'" (תהלים כו ו-ז) ... לפי שישאל אומרים: ריבון העולם, הנשיאים חוטאים ומביאים קרבן ומתכפר להם, משיח חוטא ומביא קרבן ומתכפר לו, אנו אין לנו קרבן ... עניים אנו ואין לנו להביא קורבנות. אמר להם: דברים

¹³ וניתן להוסיף גם את הפסוק בירמיהו יד ז: "אם עֲוֹנֵינוּ עָנּוּ בָנוּ ה' עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמַךְ כִּי רַבּוּ מְשׁוּבְתֵינוּ לָךְ חֲטָאנוּ".
¹⁴ הרקיע השביעי שלפני כסא הכבוד המכונה ערבות. ראה שמות הרקיעים במדרש תהלים (שוחר טוב בובר) מזמור קיד: "וילון רקיע שחק זבול מעון מכון ערבות". ומכאן כינוי של הקב"ה "רוכב ערבות".

¹⁵ עפ"י דרשה זו אין צורך לדון בהבדל בין ההמריה שהיא "באלוהיה" ובין התשובה שהיא "עד ה' אלוהיך", עד להיכן מגיעה ההמריה ועד לאן מגיעה התשובה. ראה הערה 11 לעיל. אין גם צורך להסביר את הדילוג של ההפטרה מעל פסוק א: "תאשם שומרון". הכל נמצא בפסוק ב. העוונות הגיעו "עד ה' אלוהיך" - עד כסא הכבוד - ועד שם גם התשובה מגעת, או אולי משם היא מתחילה. ראה עוד שם בפסיקתא רבתי: "שובה ישראל עד ה' אלהיך - דרש רבינו הקדוש: גדול כוחה של תשובה שכיון שאדם מהרהר בלבו לעשות תשובה מיד היא עולה. לא עד עשרה מילים ולא עשרים ולא עד מאה, אלא עד מהלך חמש מאות שנים. ולא עד הרקיע הראשון אלא עד רקיע השביעי. ולא עד רקיע השביעי אלא שהיא עומדת לפני כסא הכבוד. כן הושע אומר: שובה ישראל עד ה' אלהיך". ושוב, מדרש עוקף הלכה שהרי תשובה מחייבת: הכרה בחטא, ויודוי, קבלה לעתיד ועוד. ראה הלכות תשובה לרמב"ם.

¹⁶ כמו הָפֹךְ, שְׁפֹךְ או הֲנִיךְ לנער ובמובן של לָךְ.

¹⁷ כאן ירדנו מהרקיעים ומכסא הכבוד וחזרנו אל הקרקע האנושית. הושע קורא לכנסת ישראל לשוב עד ה' והם עונים שאין בכוחם לעשות את כל הדרך הקשה הזו. והקב"ה עונה להם: תלכו את כברת הדרך שאתם יכולים ואני כבר אעשה את שאר הדרך ואבוא לקראתכם. בדומה לדרשה בשיר השירים רבה (וילנא) פרשה ה סימן ב: "קול דודי דופק פתחי לי, רבי יסא אמר: אמר הקב"ה לישראל: בני, פתחי לי פתח אחד של תשובה כחודה של מחט, ואני פותח לכם פתחים שיהיו עגלות וקרניות נכנסות בו". וכל זה על בסיס הפסוק במלאכי: "שובו אלי ושובה אליכם". ראה המשך הפסוק שם שבני ישראל שואלים: "במה נשוב?". יש שמעמתים פסוק זה ממלאכי עם הפסוק באיכה: "השיבנו ה' אליך ונשובה" - מי צריך לעשות את הצעד הראשון, כנסת ישראל או הקב"ה? וכאן, פשרה או אולי הכרעה. כנסת ישראל חייבת לעשות את הצעד הראשון, קטן וראשוני ככל שיהיה. אין צורך להגיע לשום רקיע. כאן, על הקרקע האנושית, צעד קטן ראשון. "שובה ישראל" קורא הושע בסוף ספרו הפותח את ספר תרי עשר (הנביאים). "שובו אלי ושובה אליכם" משלים מלאכי בסוף ספרו החותם את תרי עשר. זה, הושע, בבית ראשון, וזה, מלאכי בבית שני. את "שובה ישראל" אנו קוראים בהפטרות שבת שובה ואת "שובו אלי" בהפטרות שבת הגדול. זה בתשרי וזה בניסן בהפרש של כחצי שנה.

¹⁸ עון הוא בד"כ מזיד ואילו "כשלת" משמע מעידה, היינו מעשה בשגגה. העון - המעשה במזיד, הופך לכשל - מעשה בשגגה. ראה דברינו [חטאתי, עוונתי פשתני](#) ביום הכיפורים.

¹⁹ התשובה הופכת את הזדונות לשגגות. נכון שיחזקאל הנביא מציג דרגה גבוהה יותר של תשובה מאהבה בה הזדונות נהפכים לזכויות, אבל הושע מלמד אותנו את התשובה של יראה שגם היא חשובה ואולי ריאלית יותר. ראה דברינו [זדונות שגגות וזכויות](#) ביום הכיפורים. הושע לשיטתו שהרי הוא מתחיל בפסוק "תאשם שומרון" ומשם ממשיך לתשובה. את ההבדל בין תשובה מאהבה לתשובה מיראה נראה גם להלן. בינתיים, ראה דברינו [עשה מאהבה עשה מיראה](#) בפרשת עקב ובהם דברי הירושלמי במסכת ברכות פרק ט: "עשה מאהבה ועשה מיראה. עשה מאהבה שאם באת לשנוא דע כי אתה אוהב ואין אוהב שונא. עשה מיראה שאם באת לבעוט דע שאתה ירא ואין ירא מבעט". אין עשייה רק מאהבה, אין קיצורי דרך. תשובה מיראה קודם.

²⁰ מתקלת היינו תקלה. ושוב, משום שאנחנו מדלגים על פסוק א: "תאשם שומרון כי מרתה באלוהיה", אפילו המריה אין כאן. רק כישלון. כילד שלומד ומתנסה לראשונה במשהו חדש, כמעידה חד-פעמית. והדברים חוזרים להערה 18 לעיל.

אני מבקש, שנאמר: "קחו עמכם דברים ושובו אל ה' " ואני מוחל על כל עונותיכם. ואין דברים אלא דברי תורה ... אמרו לו: אין אנו יודעין. אמר להם: בכו והתפללו לפני ואני מקבל. אבותיכם כשנשתעבדו במצרים לא בתפילה פדיתי אותם? ... בימי יהושע לא בתפילה עשיתי להם נסים? ... בימי שמואל לא בתפילה שמעתי להם? ... הוי: איני מבקש מכם לא זבחים ולא קורבנות אלא דברים. שנאמר: "קחו עמכם דברים ושובו אל ה' ". לכך אמר דוד: "ארחץ בניקיון כפי ואסובבה את מזבחך ה' " - איני אומר להקריב לך, אלא "לשמוע בקול תודה ולספר כל נפלאותיך", שאני מודה לך על דברי תורה. (שמות רבה לח ד פרשת תצוה).²¹

ר' נחמיה אומר: "קחו עמכם דברים" - באו בעלי דברים, קראים טובים, דורשים טובים, כגון לוי בן סיוסי וחבריו. לוי בן סיוסי באו הגייסות לעירו, נכנסו הגייסות ונטל ספר תורה ועלה לראש הגג. אמר לפניו: ריבון העולמים, אם בטלתי מילה אחת מספר זה, יעלו לכאן הליסטים. ואם לא, ילכו מכאן. מיד חפשו ולא מצאו. תלמידו עשה כן ויבשה ימינו והלכו הליסטים. תלמידו עשה כן ולא יבשה ימינו ולא הלכו הליסטים. סברו לומר: אין שוטה ניפגע ולא בשר המת מרגיש באזמל. (פסיקתא דרב כהנא, פסקא כד).²²

"ארפא משובתם, אהבם נדבה"

אמר רבי חמא ברבי חנינא: גדולה תשובה שמביאה רפאות לעולם, שנאמר: "ארפא משובתם אהבם נדבה". רבי חמא ברבי חנינא רמי²³: כתיב: "שובו בנים שובבים" (ירמיהו ג יד), דמעיקרא שובבים אתם. וכתוב: "ארפא משובתיכם"! לא קשיא; כאן - מאהבה, כאן - מיראה. (מסכת יומא פו ע"א).²⁴

תניא, היה רבי מאיר אומר: גדולה תשובה, שבשביל יחיד שעשה תשובה מוחלין לכל העולם כולו, שנאמר: "ארפא משובתם אהבם נדבה כי שב אפי ממנו". מהם לא נאמר, אלא ממנו. (שם).²⁵

אמר הקב"ה לישראל: בני, איני מקבל מכם, לא עולות ולא חטאות ולא אשמות ולא מנחות, אלא שתרכו אותי בתפילה בתחינה ובכוונת הלב. (פסיקתא רבתי הוספה א פרשה ג שובה)

שבת שלום

שנה טובה וגמר חתימה טובה²⁶

²¹ מדרש זה הוא מהמדרשים הבולטים בנושא העלאת ערך התפילה (תודה) ודברי תורה מול הקורבנות ומומלץ לקרוא אותו במקור במלואו ולהתרחם איך הוא משלב את דברי דוד בתהלים עם דברי הושע בפרשתנו. אפילו כשדוד מסובב את מזבח ה' אין זה להקריב קורבן, אלא להתפלל וללמוד תורה. רחיצת הכפיים בניקיון (או הרחיצה בניקיון הכפיים), סביב מזבח ה', אינה מתבטאת בהבאת קרבן, כי אם: "לשמוע בקול תודה ולספר כל נפלאותיך" (כבית הכנסת שלנו). מה שמעצים עוד יותר מדרש זה הוא מיקומו בפרשת תצוה בקורבנות של חניכת הכהנים. הריצוי לאהרון על חטא העגל אינו בהטלת עבודת הכהונה ומעשה הקרבנות עליו, כמשקל נגד למעשה העגל, אלא בתפילה ובלקחת דברים על בסיס דברי הושע. ראה דרשת "דבר אחר" בהמשך המדרש שם, המסתיימת במילים: "אף כאן הוא אומר: זה הדבר אשר תעשה להם, לפי שלא התרצה הקב"ה לאהרון אלא ע"י התפילה". וכל זה נדרש מהפסוק שלנו בהושע שצריך לקרוא אותו בשלמותו: "קחו עמכם דברים ושובו אל ה', אמרו אליו כל תשא עון וקח טוב ונשלמה פרים שפתינו". מדרש שמות רבה זה מתווכח עם מדרשי ספר ויקרא (ספרא, ויקרא רבה) שרואים בקרבנות שהביא אהרון בעת חניכתו, תשובה לחטא העגל. ראה דברינו **פיו של שטן** בפרשת שמיני וכן **ונשלמה פרים שפתינו** בפרשת ויקרא.

²² גם דברים צריך לדעת מה, כמה וכיצד לומר. כפי שבקורבנות יש סייגים וגדרים, כך גם בתפילה. ויש לכך דוגמאות רבות בש"ס ובמדרשים (מגילה כה ע"א, ברכות נד ע"א ועוד). הבולטת והקרובה ביותר למקרה זה של לוי בן סיוסי היא חוני המעגל שביקשו חכמים לנדתו: "שלח לו שמעון בן שטח אלמלא חוני אתה גוזרני עליך נידוי אבל מה אעשה לך שאתה מתחטא לפני המקום ועושה לך רצונך כבן שהוא מתחטא על אביו ועושה לו רצונו" (תענית פרק ג משנה ח). ראה דברינו **סיפור חוני המעגל – עיון מחדש** בשמיני עצרת וראה גם דברינו **תפילה קצרה** בפרשת בהעלותך.

²³ מעמת שני פסוקים זה כנגד זה. רמי = מקשה בארמית.

²⁴ חזרנו לאהבה וליראה ובהם נסיים. לעיל, על קטע הפסוק "כי כשלת בעוונך", בהשוואה עם דברי יחזקאל: "ובשוב רשע מרשתו ... הוא יחיה", ראינו שהושע "מסתפק" בתשובה של יראה. די לו שזדונות ייעשו כשגגות ושהעוון יהפוך למכשול. כאן, בהשוואה עם דברי ירמיהו: "שובו בנים שובבים", הושע בא מאהבה ובאהבה. ירמיהו מדבר על תשובה או שיבה מהמשובה ומהשובבה. הכל עדיין באותו צליל אם לא באותו שורש (ראה הערה 1 לעיל). לאמר, השובבות לא נעקרה כליל. בא הושע ומשלב את השורש רפ"א בתהליך התשובה, המורה על תיקון גמור, על ריפוי מוחלט של השובבות. האם זה ייתכן? רק מאהבה גמורה. ונסיים במוטיב שפתחנו בו, למה דווקא הושע נבחר למורה התשובה. ותשובתנו במדרש ספרי דברים פרשת וזאת הברכה היסקא שמב: "אין לך בכל הנביאים שהיו דבריו קשים כהושע. תחילת דבריו אמר להם: תן להם ה' מה תתן תן להם רחם משכיל (הושע ט יד). וחזר ואמר להם דברי נחומים: ילכו ינקותיו ויהי בזית הודו וריח לו פלבנון, ואומר: ישבו ישיבי בצלו יחיו דגן ויפרחו כגפן זכרו קיין לבנון. ואומר: ארפא משובתם אהבם נדבה כי שב אפי ממנו: אהיה כשל לישראל יפרח פשוטה ויך שרשי פלבנון". שלושה פסוקים ברצף המסתיימים ב"לבנון" (שהמדרש בחר להביאם שלא כסדר הפסוקים במקרא).

²⁵ יחיד יכול לרפא את העולם כולו!

²⁶ חותני, יוסף יהודה ריינר זצ"ל הקפיד לברך את מכריו, משפחתו וכל יהודי שנקרה בדרכו בברכת גמר חתימה טובה, מיד לאחר תפילת יום ראשון של ראש השנה. זאת, עפ"י דרשת שלושה הספרים הנפתחים בראש השנה: "אחד של רשעים גמורין, ואחד של צדיקים גמורין, ואחד של בינוניים. צדיקים גמורין - נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים, רשעים גמורין - נכתבין ונחתמין לאלתר למיתה, בינוניים - תלויין ועומדין מראש השנה ועד יום הכפורים" (ראש השנה טז ע"ב). לעצמנו אנו אומרים "נכתב" ו"כתבנו" כל עשרת

מחלקי המים

מים אחרונים: סוף דבר, גם בהרחבת הדף לא יצאנו ידי חובת כל המדרשים והתמקדנו בשני הפסוקים הראשונים. טובה מכל דף שלנו, היא הקריאה הרצופה במקורות שעיקרם הם שלושה: פסיקתא דרב כהנא פסקא כד (כה) - שובה, פסיקתא רבתי פסקא מד - שובה וגמרא יומא דף פו.

העם אשר היה משובה ושובבה

גלה מארצו והלך בשביה

אם יחזור בתשובה שלימה

ישוב לארצו כנחת ושובה

בנפש משובבת ובמשב רוח רעננה

ויזכה לישיבה בה, בכל עיר ומושבה.

ימי תשובה. רק בתפילת נעילה אנו אומרים "נְחַתְּם" ו"חַתְּמֵנו", שכן אנו מחזיקים עצמנו כבינוניים שהם תלויים ועומדים עד הרגע האחרון. אבל שאר כל האדם, מוחזקים בעינינו כצדיקים גמורים שכבר נכתבו ונחתמו לחיים טובים ביום הראשון של ראש השנה וכל שנותר לאחל להם הוא "גמר חתימה טובה". לא "חתימה טובה", אלא "גמר חתימה טובה"!